

УДК 378.22.015.31:008

Юлія Боловацька

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Центроутворюючою ідеєю нової філософії виховання є розвиток творчої особистості майбутнього вчителя. Виховання у даному контексті передбачає засвоєння особистістю цінностей культури, культивування здібностей до саморозвитку та самореалізації [1, с. 38].

«Нині зростає роль творчої інтелігенції – українського вчительства щодо виконання своєї педагогічної місії: облагородження інтелекту українського народу засобами гуманітарних наук, освіти, мистецтва, творчими зусиллями педагогів України» – зазначає І. Зязюн. Метою вищої педагогічної освіти є, на думку І. Зязюна, професійне виховання вчителя, що включає духовне становлення особистості, формування педагогічної культури; гармонійний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових, етичних і естетичних якостей [5, с. 111].

Сьогодні підкреслюється особлива роль загальнокультурного розвитку вчителя, що корелює розвиток його професійної культури. Формулюючи законосферу інноваційного виховання, І. Бех виокремлює «закони духовно значущої дії». Ці закони можуть обумовлюють плідну професійно-педагогічну підготовку майбутнього вчителя, для якого важливо не тільки засвоїти конкретну суму педагогічних знань, але й усвідомити їх культуротворчу силу. Поза культурним контекстом педагогічне знання є доволі формальним і не зможе забезпечити правильну виховну траєкторію педагога – наголошує І. Бех [2, с. 87].

Тому лише належний культурно-особистісний розвиток уможливило глибоке ціннісно-вмотивоване ставлення вчителя до професійних обов'язків, обумовлює адекватне переживання процесів педагогічної діяльності та наполегливий пошук технологічних шляхів розв'язання виховних завдань [2, с. 89].

Для глибинного аналізу особливостей розвитку особистості майбутнього вчителя необхідно розглянути такі категорії як «особистість» та «індивідуальність».

Сьогодні галузь теорії особистості та індивідуальності є однією з пріоритетних тем дослідження. У цьому контексті І. Якиманська підкреслює, що розвиток сучасного суспільства корелює зі становленням індивідуальності, з визнанням самотності і самоцінності кожної людини, її творчих здібностей, наданням вибору в прийнятті рішень та відповідальності за їх наслідки [1, с. 23].

Питання особистості, становлення індивідуальності досліджували як

філософи античності, так і вчені сучасності: А. Асмолов, І. Бех, Г. Гегель, І. Кант, С. К'єркегор, А. Маслоу, Платон, С. Рубінштейн, Сократ, В. Сухомлинський, К. Ушинський, З. Фрейд, І. Якиманська.

Індивідуальна кожна людина, але індивідуальність одних виявляється яскраво, інших – малопомітно і може заявити про себе в інтелектуальній, емоційній, вольовій сфері чи одразу в усіх сферах психічної діяльності.

Відтак, метою статті є розкриття особливостей розвитку особистості майбутнього вчителя у контексті культурно-дозвілєвої діяльності.

І. Мечников писав: «Чим вище організована суспільна істота, тим більшою мірою виражена в ній індивідуальність» [4, с. 199].

Індивідуальність проявляється в темпераменті, характері, звичках, інтересах, в особливостях пізнавальних процесів: сприйманні, пам'яті, оригінальності мислення, уяві, у здібностях, своєрідності почуттів. Індивідуальність характеризує особистість конкретніше, детальніше і повніше [4, с. 42].

Сьогодні педагогіка також орієнтує здійснювати виховання з максимальним акцентом на індивідуальність. Педагогіка індивідуального підходу має на меті не пристосування цілей і змісту виховання до окремого вихованця, а адаптації форм і методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей особистості.

Акцент на індивідуалізації виховання дає можливість учневі навчитися пізнавати себе, скеровувати власну поведінку, емоції, адекватно оцінювати власні сильні і коригувати слабкі сторони, – зауважує І. Якиманська [7, с. 125].

Вітчизняні видатні педагоги минулого В. Зінченко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Якиманська, О. Яковлева пов'язували педагогічну діяльність з індивідуальною природою вихованця, зі створенням умов саморозвитку індивідуальності, можливостями вільного вибору індивідуального стилю творчої діяльності з метою реалізації нахилів і здібностей особистості. Учені наголошували на розвиткові творчої індивідуальності через призму особистісних якостей та в єдності зі сферами індивідуальності людини: мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової, предметно-практичної, екзистенціальної, сфери саморегуляції [7, с. 147].

Аналізуючи ідеї «надихаючого керування особистістю» Я. Коменського та індивідуального підходу до особистості вихованця Й. Песталлоцці, В. Кан-Калик робить висновок, що у справі виховання особистості має бути зв'язок з традиціями народної педагогіки та необхідність виховання творчої індивідуальності особистості педагога та учня [7, с. 94].

У наукових дослідженнях підкреслюється не тільки взаємозв'язок понять «особистість» та «індивідуальність», але й їх нетотожність одне одному.

В українському педагогічному словнику С. Гончаренко підкреслює,

що не слід цілком ототожнювати поняття «особистість» з поняттям «індивід» (одиничний представник людського роду) та «індивідуальність» (сукупність рис, що відрізняють даного індивіда від усіх інших) [3, с. 243].

Поняття «особистість» семантично пов'язано з латинським *persona*, що означає маску, яку надівали актори під час театральної вистави у давньогрецькій драмі. Очевидно, цей термін вказував на комічну або трагічну фігуру в театральній дії [5, с. 22].

Зазначимо, що і в наш час поняття «особистість» на Сході і на Заході тлумачиться по-різному. У європейській культурі, яка заснована на християнстві, особистістю вважався святий, праведник, подвижник. У східній культурі особистість почали вивчати за часів Конфуція (554–479 рр. до н.е.), для якого особистістю був «благородний муж», тобто той, хто брав активну участь в управлінні державою, піклувався про її благо. У новий час особистість на Заході – це перш за все індивідуальність, а ідеал особистості на Сході – людина, яка добровільно віддає себе служінню суспільству [6, с. 59].

Важливим в контексті нашого дослідження є аналіз ознак особистості, оскільки вони розкривають сутнісне значення поняття. Отож, першою ознакою особистості, яку ми виділяємо, є цілісність і відкритість. Особистості властива цілісність її індивідуальних здібностей і виконуваних соціальних функцій.

Однією з найбільш фундаментальних тез, що лежать в основі теорії А. Маслоу, є те, що кожному людину необхідно досліджувати як єдине, унікальне, організоване ціле. Тобто для Маслоу центральною характеристикою особистості є обов'язкова єдність і загальність [1, с. 49].

У нашому дослідженні не ставилося завдання всебічного аналізу феномена особистості. Ми звертаємо увагу на ті змістові аспекти, які допоможуть розкрити особистість учителя як людини, представника конкретної професії і, що найбільш важливо, – як суб'єкта педагогічної діяльності, особистісного і професійного розвитку.

Наступною важливою ознакою особистості виступає активність, що виявляється в конкретній діяльності і спілкуванні.

На цій підставі при аналізі праці вчителя ми виходимо з того, що основою і рушійною силою особистості є педагогічна діяльність і спілкування.

При дослідженні проблем активності особистості В. Лозова зазначає: «Особливо виразно активність виявляється в самодіяльності, у тій діяльності, яка не пропонується ззовні, а є внутрішньою необхідністю для суб'єкта» [7, с. 15].

Людина не народжується особистістю, а стає нею, і цей процес є соціальним як у філо-, так і в онтогенезі. Це є важливим для виокремлення соціальності особистості як однієї із пріоритетних ознак. Тому, С. Рубінштейн підкреслює, що особистість проявляється у взаємодії з

навколишнім середовищем, соціум відіграє вирішальну роль у розвитку особистісних та професійних якостей людини [1, с. 95].

Наступна ознака особистості полягає в тому, що вона є індивідуальною, неповторною, оскільки її структура і поєднання соціальних ролей і саме таке їх усвідомлення є характерним лише для цієї людини і ні для кого іншого.

Вищеназвані ознаки особистості важливі для професійної діяльності майбутніх учителів і проявляються в процесі культурно-дозвілдової діяльності. Адже, найважливішим завданням вищої педагогічної школи є не лише підготовка висококваліфікованого фахівця, але й творчої особистості майбутнього вчителя, здатного до саморозвитку, умінню працювати в колективі та бути активним учасником навчально-виховного процесу. Усі ці вимоги можуть успішно реалізовуватися під час залучення студентів до культурно-дозвілдової діяльності.

Виступаючи складником цілісного виховного середовища ВНЗ, дозвілля забезпечує:

- розвиток інтелектуальних, психічних, фізичних функцій;
- розвиток емоційних, творчих здібностей студентської молоді;
- зміну відношення до себе, становлення самосвідомості;
- зміну відношення до світу – формування світогляду, активної життєвої позиції.

Учені в області педагогіки дозвілля культурно-дозвіллову діяльність визначають як: процес освоєння людиною світу; як колективний та індивідуальний спосіб життєдіяльності людей, які здатні створювати, зберігати та поширювати культурні цінності; як спеціалізовану підсистему духовно-культурного життя суспільства; як сферу життєдіяльності що відкриває унікальні умови формування внутрішнього світу, підвищення культури і всебічного розвитку особистості; як засіб розкриття і реалізації сутнісних сил людини [4, с. 82].

А. Д. Жарков відмічає, що саме потреба служить спонукачем до діяльності, але цілеспрямованою вона стає тоді, коли людина бачить реально або у своєму уявленні предмет, що задовольняє потреби. Цей предмет і стає мотивом діяльності. Таким чином, культурно-дозвіллова діяльність соціальна і характеризується можливістю до саморозвитку та самореалізації суб'єкта в залежності від рівня розвитку, творчого потенціалу, спрямованості духовного спілкування, що дозволяє кожній людині бути об'єктом культурної дії, носієм культури та її творцем [4, с. 126].

Специфіка культурно-дозвілдової діяльності ВНЗ полягає в домінуванні особистих інтересів і схильностей студентів, її емоційному забарвленні, педагогічно-доцільній організації, відсутності нав'язливого контролю.

Особливе значення має культурно-дозвіллова діяльність серед студентської молоді, яка проходить період інтенсивного розвитку і формування особистості, адже цінність дозвілля полягає в тому, що воно

допомагає підростаючому поколінню у реалізації здібностей, духовного та творчого розвитку.

Розроблена і апробована нами система культурно-дозвіллевої діяльності на природничому факультеті Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка передбачає:

1. Розвиток особистості студента як суб'єкта власного життя;
2. Створення умов для самореалізації, самоствердження, прояву творчих здібностей і нахилів кожного студента факультету;
3. Формування професійних якостей майбутніх учителів через залучення до різних видів діяльності (культурно-дозвіллевої, громадської, художньо-творчої, спортивної, тощо).

Отже, на основі аналізу фахових праць та в контексті нашого дослідження констатуємо, що розвиток особистості майбутнього вчителя найефективніше проявляється в культурно-дозвіллевій діяльності. Культурне дозвілля створює комфортні умови для здобуття студентами знань, умінь і навичок за інтересами, сприяє всебічному розвитку, стимулюванню та реалізації духовного і творчого потенціалу.

Перспектива подальших досліджень полягає у виокремленні психолого-педагогічних умов розвитку особистості майбутнього вчителя в культурно-дозвіллевій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития. Книга 1 / В. И. Андреев. – Казань : Изд. Казанского университета, 1996. – 567 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К., 2003. – 280 с. – Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К., 2003. – 344 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
4. Жарков А. Д. Теория и технология культурно-досуговой деятельности / Жарков А. Д. – М. : Издательский Дом МГУКИ, 2007. – 480 с.
5. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вч., аспірантів, студ. серед. та вищ. навч. закл. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач ; АПН України, Інститут педагогіки і психології проф. освіти. – К., 1997. – 302 с.
6. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, Коджаспиров А. Ю. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.
7. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.